

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ**

**МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ТОМАША
МАСАРИКА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЙОГО СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 2 курсу 07-241М групи
Спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-професійної програми «Історія»
Сергій ІСТОМІН

Керівник: Геннадій ЦИБУЛЕНКО, доцент
Рецензент: Ольга ҐЕРІНБУРГ, доцентка

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ	9
1.1. Сутність морально-етичних концептів та вибір методики для їх порівняння	9
1.2. Концепції осмислення морально-етичної проблематики в художній літературі.....	11
1.3. Роль художньої творчості для формування моральних цінностей.....	14
РОЗДІЛ 2. ІДЕЙНО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ПРАЦЬ ТОМАША МАСАРИКА.....	21
2.1. Основні умови формування наукової свідомості	21
2.2. Релігійний дискурс у творчості Т. Масарика.....	24
РОЗДІЛ 3. MORАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КОНЦЕПТІВ Т. МАСАРИКА ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	31
3.1. Типологічні збіги в потрактуванні морально-етичних концептів Т. Масарика.....	31
3.2. Моральна рефлексія як необхідна когнітивна складова рецепції Т. Масарика в суспільно-політичній діяльності	36
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТОК А.....	51

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЧСР – Чехословацька республіка

Т. Масарик – Томаш Масарик

Т.Г. Масарик – Томаш Гарих Масарик

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Становлення світогляду представника чеської нації, який можна порівняти із необхідністю самоідентифікації та самоусвідомлення громадянина XXI століття, пов'язується із важливістю не втратити ті глибинні субстанційно-духовні надбання, які становлять основу національного відродження та самобутності його народу.

Дослідження проблематики всесвітньої історії передбачає узагальнення накопичених знань із певних проблем. Від цього значною мірою залежить об'єктивність вивчення минулого, зокрема політичних біографій історичних діячів. У цьому контексті варто відзначити недостатній рівень українського історіографічного аналізу діяльності видатного чеського політика 1880–1930-х рр., одного із засновників та першого президента Чехословацької республіки – Томаша Гарріга Масарика.

Вищезгаданий вчений і політичний діяч, професор Університету Карла-Фердинанда в Празі, стає символом прагнення чехів і словаків до свободи та незалежності під час Першої світової війни. А займаючи посаду президента у 1918–1935 рр., сприяє розбудові ЧСР як демократичної, культурно та економічно розвиненої держави.

Роль постаті Т.Г. Масарика в історії Чехословаччини потребує вивчення його діянь як в ролі вченого так і в ролі політичного діяча. Адже, лише усвідомивши його суспільно-політичні погляди та ставлення до таких важливих питань як мораль й етика в політиці, розібравшись у поглядах вченого щодо держави як політичного інституту і Чехословацьку державу, стає можливим зробити висновки мотивації його поведінки, дійти до висновків чому саме так, а не інакше

проводив свою політику Чехословацький уряд під його керівництвом та прослідкувати його формування як вченого.

Авторитет ученого та політика сприяв довірливим відносинам між загальнодержавними і регіональними елітами: Масарика поважали люди різних вікових категорій та професій. Підтвердженням цього стало прізвисько «батько», яке асоціювалось у чеського народу з толерантністю, чесністю та справедливістю по відношенню до людей різних націй, які жили в країні.

Актуальність наукового дослідження виходить із постановки питання впливу Т. Масарика на еволюцію суспільно-політичних відносин, його ролі в становленні державницьких відносин, створенні ліберально-демократичних умов для суспільного розвитку, змісті толерантного ставлення до представників різних національностей та віросповідань. Зауважимо, що ідеї президента були втілені ним в життя та зробили із Чехословаччини одну з найбільш демократичних держав тієї епохи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Роботу виконано як складову частину комплексної теми «Проблеми всесвітньої історії, наратології і трансляторики в суспільно-політичних та літературних зв'язках».

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження морально-етичних концептів Т. Масарика та їх вплив на його суспільно-політичну діяльність.

Для досягнення мети нами було поставлено та виконано такі завдання:

- розкрити сутність морально-етичних концептів та вибір методики для їх порівняння;
- описати концепції осмислення морально-етичної проблематики в художній літературі;

- визначити роль художньої творчості для формування моральних цінностей;
- охарактеризувати основні умови формування наукової свідомості;
- провести релігійний дискурс у творчості Т. Масарика;
- з'ясувати типологічні збіги в потрактуванні морально-етичних концептів Т. Масарика;
- розкрити моральну рефлексію як необхідну когнітивну складову рецепції Т. Масарика в суспільно-політичній діяльності.

Об'єктом дослідження є безпосередньо особа президента Чехословацької Республіки Томаша Масарика, його ініціативне громадське життя, яке виражалося в його постійному бажанні до самовдосконалення в різних областях.

Предметом дослідження є морально-етичні концепти президента Т. Масарика.

Методологічна основа дослідження. Робота ґрунтується на використанні засадничих методів наукового дослідження. Зокрема, основною характеристикою роботи є використання системного методу дослідження, який проявляється в узгодженості та послідовності викладення матеріалу на основі проаналізованих джерел. Систематизація наукової інформації з різних джерел є основним елементом роботи, і це передбачає узгодження усіх розділів із метою роботи. Також важливим методом дослідження в роботі є історичний, за допомогою якого було виявлено та систематизовано хронологічні послідовності розвитку морально-психологічних вимірів концептів Т. Масарика. Робота також будується на принципах об'єктивізму, що виявляється в об'єктивному висвітленні наукової інформації та використанні надійних перевірених джерел.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у компаративному аспекті вивчення потрактування морально-етичних проблем Т. Масариком.

Практичне значення одержаних результатів. Результати компаративного дослідження дадуть можливість увиразнити роль і місце Т.Г. Масарика в художньому висвітленні домінуючих морально-етичних концептів його доби. Матеріали дипломної можуть бути використані при підготовці навчальних спецкурсів із всесвітньої та вітчизняної історії, спецкурсів з краєзнавства, методичних посібників, при написанні курсових та дипломних робіт.

Апробація результатів дослідження. Матеріали даного наукового дослідження пройшли апробацію під час проходження бакалаврської виробничої практики на базі Херсонської гімназії №6 Херсонської міської ради на навчальних заняттях з всесвітньої історії для учнів старших класів та під час магістерської виробничої практики на базі кафедри історії, археології та методики викладання Факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету в проведенні лекційних та семінарських навчальних занять з Історії західних і південних слов'ян у ХХ ст. для студентів 4 курсу спеціальності історія.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків та списку використаних джерел і літератури. У вступі характеризуються актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, визначаються цілі та завдання, які ставить перед собою автор, розкривається наукова новизна роботи, викладаються теоретичні та методологічні основи дослідження. У першому розділі проводиться аналіз теоретичних засад формування та розвитку морально-етичних концепцій. Другий розділ присвячений ідейно-культурному контексту у

творах Масарика. В цьому розділі автор проводить детальний аналіз, виділяє особливості та головні засади релігійної складової у творах Томаша Масарика. Третій розділ присвячений морально-психологічним вимірам концептів Т. Масарика та їх впливу на суспільно-політичну діяльність. У висновках формулюються основні підсумки проведеного дослідження. Загальний обсяг роботи складає 50 сторінок, кількість використаних джерел – 63.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ

1.1. Сутність морально-етичних концептів та вибір методики для їх порівняння

В наш час етичні категорії вивчає велика кількість наук. Слово етика має давньогрецьке походження, раніше воно означало діаметрально протилежне – місце перебування, а з плином часу стало означати звичай, вдача, характер, темперамент. Слово «мораль» - це латинське слово, і воно визначення у нього було таке саме як і у етики, але додатково воно ще перекладалось як закон, правило.

Термін «етика» першим запровадив давньогрецький філософ Аристотель у галузі пізнання.

Мораль має визначення «Система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства; етика (у 2 знач.)» [35, с. 799].

В деякому роді ці два поняття можна назвати синонімічними.

Концепти регулювання відносин в плані норм та цінностей стали називати «морально-етичними».

Моральні норми визначають як правила поведінки. Людина оцінює значення різних духовних об'єктів і як результат цього процесу – поява моральних цінностей. Моральні цінності однакові для кожної культури, тому їх можна назвати загальнолюдськими.

Вони передають загальні уявлення світу про духовне життя та людські цінності. Для різних культур набір цих цінностей абсолютно однаковий [37, с. 344].

Концепти формують зв'язок між людиною та соціумом. Вони не можуть існувати відірвано від соціуму, в певній індивідуальній свідомості само по собі. Також, вони взаємодіють з «культурним знанням», так як, культура зв'язує між собою ці два поняття і їх розуміння можливе тільки з її допомогою.

В філософії моралі чесноти вивчають як показник характеру, який можна порівняти з моральністю. З іншого боку знаходиться категорія порок, який відносять до аморальності. Чеснота і порок – це протилежні поняття в категорії культури, які можна порівняти з добром і злом.

У Середньовіччі під впливом релігійного осмислення та започаткуванням християнством своєї системи цінностей змінюється розуміння моралі. [6, с. 200] Тепер вважається що це система надіндивідуальних норм.

Християнська релігія отримує свою систему цінностей і її характерно визнання Бога, розуміння гріха, спасіння душі та ін.. Вона докорінно змінює розуміння добра.

Основою моралі християн стають певні етичні концепти, які стають універсальними по відношенню до часу [33, с. 196].

У подальшому зі змінами епох ідеали стають більш менш фіксованими. Їх погоджують з ідеологією, потребами або віруваннями.

В епоху Ренесансу права людини, її свободи, рівність стають центральним об'єктом світогляду. Добро і зло так само залишаються центральними моральними концептами. Що є добро, а що зло визначають тим до чого вони призводять, якщо добро, то до миру, якщо зло – до чвар [4, с. 318].

В ХХ ст. світогляд змінювався під впливом різких змін в житті людей. Динаміка життя стала набагато швидшою, стався стрімкий технічний прогрес і це призвело до перегляду етичних заборон, а деякі переконання та уявлення трансформувались. Свідомість людини стала

більш прагматичною, наближеною до сьогодення, так само як і етичні концепти. Як зазначає Річард Рорті: «Для нормальної людської поведінки не потрібні ніякі універсальні принципи». Основним критерієм оцінювання моральності стала практична користь. «Боротьба за добро є боротьбою за існування, тому немає чіткої межі між злим і некорисним, несправедливим і нерозважливим» [12, с. 178]. Але були й люди в етико-філософських концепціях яких продовжували бути найважливішими ідеї любові, милосердя та життя, це Клайв Льюїс («класична християнська етика»), Е. Фромм (гуманістична етика) та А. Швейцер («етика благоговіння перед життям»).

Таким чином, будь-яка етико-філософська або релігійна концепція базується на протиставленні добра та зла, з добром пов'язували чесноти, а злом – пороки. Зі зміною епох і мислення людей змінювалось і трактування цих протилежностей. Але в будь-яку епоху незмінними були норми, які регулювали взаємини людей. незмінними залишаються універсальні ідеї і норми, які регулюють взаємовідносини між людьми; релігійні заповіді; моральні здобутки, пов'язані зі свободою людини. Вони є своєрідним чинником концептуалізації світу і створення єдиного простору моралі і культури.

1.2. Концепції осмислення морально-етичної проблематики в художній літературі

У вступі до «Методики викладання світової літератури в середніх навчальних закладах» наводиться слушна цитата А. Ейнштейна, що є вкрай важливою та засадничою для нашого дослідження: «Найголовніше з людських зусиль – прагнення до моральності. Від неї залежить наша внутрішня стійкість і саме наше існування. Лише моральність у наших вчинках надає краси і гідності нашому життю.

Зробити її живою силою і допомогти чітко усвідомити її значення – головне завдання освіти» [19, с. 5].

С.С. Аверінцев писав про це: «Говорити про сутність моралі – справа дуже ризикована. Навіть в Євангелії сказано, що надія є і в пропашої жінки, і в розбійника, і навіть у митаря – не надто чесного збирача податків, та найсуворішим є ставлення до фарисея – професійного резонера, спеціаліста з етики, так би мовити, адже перші ще мають шанс почати жити спочатку, а фарисей розміняв цей шанс на впевнені, безтрепетні слова» [9, с. 370].

Девід Г'юм у «Трактаті про людську природу», що є «спробою запровадження експериментального методу міркувань про об'єкти моралі», називав моральність предметом, який викликає у нас велике зацікавлення. «Ми можемо уявити, що кожне наше рішення стосовно цього питання матиме вплив на усі частини суспільства і, очевидно, що цей інтерес повинен додавати висновкам більшої реальності і значущості, ніж це буває, коли предмет розгляду зовсім байдужий нам», – твердив філософ, а далі додав: «...моральність не зводиться до будь-яких відношень, які є предметом науки; якщо її старанно розглянути, з тією ж достовірністю можна довести, що моральність не є і таким фактом, який можна досягнути розумінням» [7, 409].

Н.М. Шляхова у своїй праці зазначала: «Формування уявлень про людину, її місце й роль у житті завжди було тісно пов'язане з мірою проникнення в її психологію, в сферу соціальних почуттів і духовних запитів, систему ідейних та моральних шукань» [45, с. 6]. Також вона, далі стверджує: «Саме моральність є фундаментом життєвої позиції, змістовою основою мотивації поведінки персонажів художніх творів. Моральна свідомість приваблює письменника своєю здатністю поєднувати в собі гранично загальне й окремо-індивідуальне в соціальному житті. Тобто у плані філософсько-гносеологічному мораль

– один з найбільш загальнодоступних способів осмислення широким загалом людей сутнісних глибинних процесів суспільного розвитку» [46, с. 157].

Залежно від її розуміння, мораль може бути зводом правил, які були розроблені щоб регулювати людську поведінку, розглядається безпосередньо з сутністю людини як вираження людяності або в суто технологічному значенні, як засіб, що обслуговує людську діяльність та її вираження в поведінці людей.

Релігійна мораль вважає, що центр управління емоціями, почуттями та поведінкою людини потрібно шукати поза межами людського світу – в Богові. «Через свою нікчемність, фізичну й духовну слабкість людина просто не наділена здатністю до самоконтролю, можливістю управляти своїми пристрастями. Відступ від віри та моральних норм у християнстві називають гріхом» [18, с. 289].

Світська етика побудована на егоїзмі, любові самої себе, а ось в релігійній етиці все навпаки, там найважливіше за все любити Бога та свого ближнього. Отож, людина є абсолютною цінністю, а метою секулярної моралі виступає визначення того що ж робить людину наскільки важливою та що їй потрібно для того щоб повністю розкрити її творчий потенціал на рівні потреб та без яких умов неможливе її буття на рівні інтересів. В даній ситуації моральними цінностями є принципи суспільної моралі, її правила поведінки, норми, які були створені на основі поведінки минулих поколінь, що повторювалась з разу в раз. Це і є причиною того, що цінності які люди створювали в часи однієї ідеології, вже не можуть бути чинними при іншій. За весь період історії моральність не раз подавали під виглядом ідеології, яка за підтримки людей змінювала їх ставлення до життя в цілому. Яскравим прикладом є соціалістична ідеологія, в якій під фальшивими ідеями справедливості, рівноправності розчинялись такі цінності як гідність і совість, а навіть

думка про цінність людської особистості була ідейно ворожою [18, с. 290].

Загалом, до джерел моральних норм можна віднести волю, закони розуму, індивідуальну користь людини для певної соціальної групи або ж нації. До духовних потреб зазвичай відносять потреби в спілкуванні, праці, пізнанні, самовираженні, які знаходяться поруч з потребами у повазі та успіху.

Таким чином, зважаючи на християнсько-моральну доктринальність, стає зрозумілим чому люди вважають що існує соціальне розшарування суспільства на «багатих» та «бідних», яке випливає з божественного задуму встановлення природної гармонії у світі.

1.3. Роль художньої творчості для формування моральних цінностей

Ще з античних часів визначилася найголовніша місія літератури в житті людини – допомогти пізнати сенс буття, побачити внутрішню красу та навчитися новому. Тому в наш час, коли питання культурного розвитку людини стоїть на порядку денному, саме головний арсенал художнього слова допомагає виховати справжню освічену та вмотивовану особистість, яка націлена стати кращою версією самої себе. Саме тому неможливо не погодитись зі словами українського автора, Зіни Воеводи, яка наголошує на тому, що потенціал літератури варто використати якомога повніше [3, с. 27].

Звичайно, роки панування тоталітаризму сприяли повному запобіганню діяльності культурних діячів, які пропагували «інші» політичні переконання, які могли потрапити в маси. Послаблення етичного первня за рахунок посилення естетичного, на нашу думку, несприятливо позначається на спробах релігійного відродження загалом.

На жаль, навіть найвища культурна та гуманітарна освіченість особи ніяк не може гарантувати добрих результатів. Остання може направити весь свій потенціал та творчий талант не на звеличення людського роду, а лише закарбувати своє ім'я поряд з жорстокими правителями чи вбивцями.

Про це свідчать численні приклади зі світової історії, нагадування про які, гадаємо, в контексті веденого дискурсу не будуть зайвими. З цього приводу З. Воевода зауважує, що навіть Сталін змолоду писав вірші, які були високо оцінені Іллею Чавчавадзе, тодішнім світилом грузинської культури та духовності. На схилі свого віку «вождь усіх народів» навіть звернувся до мовознавчої тематики у праці «Питання мовознавства». Гітлер мріяв стати малярем, був закоханий в літературу та музику, а коли прийшов до влади, то виявив (щоправда, доволі специфічно) досить глибокі знання з мистецтва – на той період Німеччина була просто переповнена всеможливими картинами та творами мистецтва, які були викрадені з поневолених країн. Катерина II писала драматичні твори. Нерон грав на сцені й займався літературною творчістю. Висока (хай навіть щонайвища) кваліфікованість, грамотність, не є свідченням позитивної суті особистості, її духовності та моральності [3, с. 27].

Після визволення свідомості нації від різних стереотипів та догм минулого переглядається і роль художньої літератури, яка має неабиякий вплив на формування особистості. Особливо виразно морально-етичний аспект художнього слова виявляється в контексті саме літературної традиції Т. Масарика, яка сформувалася під потужним впливом філософських ідеалів, а ті, у свою чергу, плекали повчальність, дидактизм, виховну спрямованість.

Лариса Горболіс, осмислюючи парадигму народнорелігійної моралі в прозі українських письменників кінця XIX – початку XX

століття, під якою розуміє систему історично й емпірично складених знань, норм, неписаних правил поведінки, що синтезують язичницькі і християнські традиції, унормовують зв'язки персонажа з Богом, сакральним світом, природою та громадою, слушно зауважує, що митці активно шукають відповіді на поставлені дійсністю проблеми: природа духовного начала, формування ідеалу, який би міг задовольнити внутрішні проблеми людини, роль особистості, суспільства, історичних обставин у становленні народнорелігійних моральних норм тощо [5, с. 6].

Подібну інтенцію спостерігаємо і в художній свідомості митців кінця XVIII – початку XIX століття, в якій превалювали етичні та моральні проблеми. Щодо формування моральних цінностей, то цьому сприяло дві речі, на думку І. Лімборського: «З одного боку – це було проявом недовіри до тих «логічно» побудованих теорій суспільного прогресу, які в країнах Західної Європи не принесли нічого, крім потрясінь буржуазної революції і заперечення Бога. А, з другого, – лише етика, особливо в її релігійному вигляді, була, здавалося б, спроможною розв'язати існуючі суперечності в суспільстві і притлумити ті негативні начала, які перешкоджають гармонійному упорядкуванню життя» [15, с. 267].

Мистецтво є фактичним монополістом в області вищих сфер моральності, – стверджує А.А. Нуйкін і переконливо додає, що сам складний інститут людської моральності створений мистецтвом не в меншій мірі, ніж система сучасного знання і вміння створена наукою [32, с. 110].

Багаторічна історія наукових досліджень взаємозв'язку моралі та літератури є переконливим доказом того, що глибоке проникнення в таємниці художньої творчості, критичне наукове визначення його закономірностей – всього того, що пов'язане зі специфікою мистецтва,

знаходиться у прямому зв'язку з вирішенням проблеми естетичного, загалом.

Ще в 1906 році в Санкт-Петербурзі вийшла друком «Етика» д-ра Томаса Ахеліса [1, с. 2], в якій автор докладно розглядав явище моральності та його принципи шляхом емпіричного методу дослідження, бо тільки в такий спосіб «можна вияснити розвиток моральної свідомості, як індивідуальної, так і соціальної: це немовби природна історія моральних ідей» [1, с. 4].

Власне естетичне бачення світу має своєрідну етичну характеристику, наділене «добротою», «благом», оскільки приймає етичне та пізнавальне всередину свого об'єкта, обіймає їх. З іншого, безперечною є домінантна роль вчинку в змісті художнього твору. Та нерідко думка героя сприймається як його вчинок.

Можна зробити висновок, що естетичне та етичне повинні взаємодоповнювати одне одного, тому що естетизм без етики стає аморальним, а етика без естетики перетворюється на безплідне моралізаторство. Для цілісності та благополуччя потрібне повноцінне, повнокровне культурне середовище, «друге життя», говорячи словами Бахтіна [2, с. 7].

Суголосними з ідеями попередніх науковців є міркування сучасної дослідниці О. Фортової, яка розгортає дискурс у низці своїх досліджень [40; 41; 42]. Моральне та естетичне, – переконана вона, – це два способи освоєння світу, що утворюють діалектичну єдність, а їхній зв'язок, переплітаючись і становить суть людського буття та виражає особливості її становлення і розвитку. Слушними видаються нам слова О. Фортової про те, що в діалектиці розвитку цих двох важливих аспектів суспільної діяльності виражені ступені духовного саморозвитку людини та присвоєння нею своєї суспільної сутності. Саме тому, без розуміння

того, що є поняття мораль, ми не зможемо дізнатись та зрозуміти змінені моральні цінності та вимоги в сучасного світу [40, с. 12].

Таким чином, моральне проявляється в естетичному в двох значеннях: як власне моральність і як засіб виявлення соціального у внутрішньому світі, в переконаннях особистості. Художнє освоєння дійсності є відтворенням сутності в її безпосередньому прояві. Отже, моральне як людська сутність в її особистісному виявленні споріднене з художнім щодо головного предмета мистецтва.

Очевидно, що як система ціннісної орієнтації поведінки мораль формується не відразу. Довгий час моральні ідеї та заповіді були тісно переплетені з релігійно-ритуальними формами організації і поведінки людей. Зазвичай, в науковій літературі побутує думка, що мораль як соціальний феномен цілком самобутня щодо релігії і за змістом, і за формою організації.

Роль релігії в обґрунтуванні моралі та в забезпеченні її функціонування осмислювалася вже неодноразово. Незаперечним є той факт, що моральні заповіді як універсальні та абсолютні вимоги отримують санкцію саме в рамках релігії та завдяки релігійно-культовим інститутам. У цьому відношенні мораль не відрізняється від інших форм духовності, оскільки протягом тисячоліть все життя людини було пронизане релігією, будь-які важливі акції вимагали освячення, і в найдрібніших та рутинних діях людина чекала Божої милості.

Таким чином, мораль близька до релігії за своєю природою, своїм внутрішнім пафосом: вона опозиційна дійсності та претендує на те, щоб привнести у дійсність, в соціальні стосунки людей якийсь інший, інобутній смисл.

Таким чином, з огляду на вище наведене, можна зробити наступні висновки:

1. Концепти, що регулюють відносини між людьми з погляду норм та цінностей, одержали назву «морально-етичні». Морально-етичні концепти характеризують мовну особистість та відповідну їй мовну картину світу і належать до універсальї культури, так як виражають найбільш «загальні уявлення про духовне життя і цінності людського світу», містять загальний для всіх культур набір ціннісних компонентів та пов'язані з іншими концептами концептуальної системи.

Зміст світоглядних позицій суспільства протягом ХХ ст. зумовила стрімка динаміка життя й підвищенням рівня його техногенності, що призвело до перегляду деяких етичних заборон, трансформації усталених уявлень та переконань.

Етичні концепти цієї доби характеризуються тим, що базуються на прагматично орієнтованій свідомості сучасної людини.

2. Залежно від розуміння морально-етичного смислу, мораль інтерпретується і як мудрість життя, і як звід правил, створених для того, щоб регулювати поведінку людей, розглядається у зв'язку із сутністю людини як безпосереднє вираження людяності або в суто технологічному значенні, як засіб, що обслуговує людську діяльність з боку її вираження в поведінці людей.

Джерелом моральних норм вважають апріорні закони розуму, автономну волю, користь індивіда, соціальної групи чи нації, а до духовних потреб відносять потреби в праці, пізнанні, спілкуванні, самовираженні й самоутвердженні, тісно пов'язаних з ними потреб у повазі, престижі, успіху.

3. Звільнення національної свідомості від стереотипів і догм минулого, крім багатьох інших аспектів, передбачає переосмислення ролі художньої літератури, як одного з дієвих засобів формування особистості, спрямування її в духовне рiчище.

Роль релігії в обґрунтуванні моралі та в забезпеченні її функціонування осмислювалася вже неодноразово. Моральні заповіді як універсальні та абсолютні вимоги отримують санкцію саме в рамках релігії та завдяки релігійно-культовим інститутам. У цьому відношенні мораль не відрізняється від інших форм духовності, оскільки протягом тисячоліть все життя людини було пронизане релігією, будь-які важливі акції вимагали освячення, і в найдрібніших та рутинних діях людина чекала Божої милості. Мораль близька до релігії за своєю природою, своїм внутрішнім пафосом: вона опозиційна дійсності та претендує на те, щоб привнести у дійсність, в соціальні стосунки людей якийсь інший сенс.

Томаш Масарик не лише писав в своїх працях про цінність моральних принципів, а що найголовніше, він протягом всього свого життя використовував їх на практиці в будь-якій сфері своєї діяльності, що на мою думку, і допомогло йому завоювати неабиякий авторитет серед чехів і словаків та стати першим президентом державного формування цих двох народів.

РОЗДІЛ 2

ІДЕЙНО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ПРАЦЬ ТОМАША МАСАРИКА

2.1. Основні умови формування наукової свідомості

Томаш Масарик народився 7 березня 1850 року в селі Годонін на крайньому південному сході Моравії, біля кордону зі Словаччиною, що була тоді частиною Угорщини.

Масарик займався економічними та соціальними питаннями як науковець і політик. Політичні погляди Масарика мали релігійно-моральну основу. Він був переконаний, що політика повинна бути проявом «християнської любові до ближнього», здійснюватися «з точки зору вічності» [49, с. 59], «сприяти побудові Civitatis Dei» («Царства Божого» - О. К.) шляхом всебічної гармонізації суспільних відносин [56, с. 427]. Він вважав економіку невід'ємною частиною суспільного життя [55, с. 64]. Масарик вважав, що для демократичного суспільства дуже важливе розвинене народне господарство та соціальна захищеність людини. [54, с. 362]. Економіку він характеризував як науку «про накопичення і розподіл майна» [50, с. 111].

Т. Масарик був прихильником модернізації Австро-Угорських земель, зокрема, виступав за автономію для земель «Корони Св. Вацлава», він вважав що це позитивно вплине на економіку та допоможе в вирішенні соціальних протиріч [63, с. 15], Масарик стверджував, що потрібно розширити соціальні функції держави [51, с. 155], задоволення вимог робітників щодо скороченого робочого дня, підвищення заробітної плати, соціального забезпечення [16, с. 87]. Він висловлював таку думку в одній зі своїх праць: «Соціальне право, соціальна держава, це - завдання нашої доби» [51, с. 160]. Багато про це політичний діяч

писав у своїй монографії «Соціальне питання. Філософські і соціологічні основи марксизму» (1898 р.). Свій шлях до вирішення соціальних протиріч за допомогою реформ він називав гуманною демократією. Масарик був критиком марксизму, виступав проти економічної рівності. Метою реформ вважав прагнення «добитися по можливості більш терпимої нерівності, оскільки закон може встановити тільки рівноправність, але не рівноцінність» [52, с. 225].

Загалом, соціалізм для Т. Масарика був «формою розвитку суспільства, що прямує до більшої свободи, справедливості, вищого життєвого рівня, вищої культури - і також до більшої соціальної відповідальності і взаємної солідарності» [44, с. 4]. До актуальних для встановлення соціальної справедливості реформ Т. Масарик відносив запровадження прогресивного податку і «визнання легального мінімуму існування», вважав, що треба ліквідувати лихварство, внести поправки до прав успадкування, бажав удосконалити страхування робітників. Важливим кроком до розв'язання соціальних протиріч Т. Масарик вважав підвищення культурного розвитку працівників та наголошував, що для цього потрібно створити гідні умови, писав про те що потрібно змінити ментальність людей для досягнення загального прогресу суспільства [52, с. 20].

Т. Масарик одним із перших у Європі усвідомлював єдність політичного і соціально-економічного звільнення [58, с. 136]. У програмі його Чеської народної (прогресивної) партії був присутній пункт про політичну та економічну автономію Чехії в межах Австро-Угорщини, був прибічником підтримки чеського промислового виробництва [63, с. 11; 16, с. 119].

На початку Першої Світової війни 1914-1918 рр. Т.Г. Масарик визнав, що Австро-Угорщина не здатна провести реформи та створив проект держави чехів і словаків, в якій наголошував на важливості

економіки. Він був в добрих стосунках с професором Вищої технічної школи в Празі Я. Калоушеком, з ним він розмірковував над основами господарства і фінансів для держави чехів і словаків [48, с. 457]. Вважав вирішення економічних питань найважчими у своїй програмі. Оскільки в ці роки для нього було найважливішим здобуття незалежності, Т. Масарик написав в своїй програмі лише про найважливіше, на його думку, в економічній політиці. Вважав, що наявність промислових центрів на території Чехії забезпечить майбутній державі забезпечити свою самодостатність [59, с. 394, 419].

У праці «Нова Європа» Масарик не вбачав доцільності у зміні суспільного ладу, був проти порівняння капіталізму з імперіалізмом, [53, с. 99]. Загалом, Т.Г. Масарик був прихильником капіталізму і вважав, що джерелом цього ладу, як і демократії, був протестантизм [56, с. 273]. Політик розумів, що капіталізм однобічний лад і колись він себе вичерпає [55, с. 39]. За допомогою соціально-економічних реформ, розроблених ним, Масарик хотів зробити капіталізм краще та вирішити соціальні проблеми [59, с. 418]. Власне, він вважав, що демократія в економіці допоможе вирішити соціальне питання [55, с. 176]. В розмові з К. Чапеком політик висунув таку тезу: «Демократія, із соціального погляду, означає подолання чимраз більшої бідності; республіка, демократія не допускають, щоб окремі особи чи стани використовували своїх співгромадян» [56, с. 276].

Про далекосяжні соціально-економічні реформи Масарик створив документ «Проголошення незалежності чехословацької нації тимчасовим чехословацьким урядом» (18 жовтня 1918 р.). Цей документ, також, проголошував про відмову від класового законодавства [47, с. 413].

Загалом, генеза політичного мислення Т.Г. Масарика відбувалась разом з кризою церковно-теологічного світогляду, розпаду філософсько-

мистецьких уявлень феодального суспільства і виникнення антифеодальної філософської та художньої культури. Разом з цим, у народу все більше поглиблювалась національна самосвідомість.

2.2. Релігійний дискурс у творчості Т. Масарика

Загальновідомо, що основою інтелектуального життя людини є її філософія як спосіб зібрати усе, що відбувається у свідомості в один монолітний, повний і досконалий образ дійсності. Успіх у виконанні цього завдання надає людині мету життя.

Філософія вивчає питання про значення життя взагалі, про сенс існування, про мету життя окремої людини та людського роду в цілому. У різний час на ці питання давали нові відповіді. З початком Нового часу почалась і ворожнеча між філософією та релігією. Боротьба була нерівна, так як, на стороні філософії виступали поодинокі особистості, а церкву на той час підтримувала держава та сотні тисяч вірян. Але все ж таки, в цьому нерівному бої перемогла філософія.

В цей час почали формувати свої філософські праці Р. Декарт, Ф. Бекон, Б. Спіноза. Вони мали спільну рису – всі робили ставку на інтелект при розгляді різноманітних світоглядних проблем. Але все ж таки через деякий час наступила криза розуму. Вона пов'язана з тим що люди зрозуміли свою неспроможність охопити багатство природи [20, с. 210].

І саме в цей же час, Томаш Масарик почав поступово розвивати свою філософську доктрину. Мислитель був впевнений, що людина – не тільки раціональна істота і її діяльність не обмежується виключно розумовими функціями. Він вважав, що людина – вольова, чуттєва особистість, для якої головне мораль і релігія.

Загалом Т. Масарик не вважав інтелект найважливішим аспектом в людському житті. Він казав, що в діяльності людини присутня як

раціональність, так й ірраціональність. Масарик вважав, що ніщо окрім релігії не спроможне дати повноцінний погляд на світ.

Таким чином, в його філософській доктрині найважливіші місця дістаються релігії та науці [20, с. 212]. Релігію він оцінює як джерело духовної екзистенції людини.

За висловом І. Мірчука «ціла філософія Т. Масарика полягає у прямуванні до правдивої релігії, що є центральною духовною силою в житті, прагненням нового життя, нових і вищих життєвих цінностей» [21, с. 348]. Саме тому для всебічного розвитку в житті людини обов'язково повинна бути релігія.

З акцентом на релігійному аспекті світогляду мислителя пов'язана ще одна особливість його філософії, що передбачає падання пріоритетності почуттєво-емоційним аспектам буття людини.

Мірчук в одній зі своїх праць пише, що у слов'ян емоції домінують на раціональність [21, с. 348]. Залишаючись вірним загальнослов'янському духові, Т. Масарик формує свій ідеал на християнській zasadі любові. Любов до людства була характерною рисою не тільки для Масарика, а й для чеського визвольного руху.

Отже, релігія була основою всієї діяльності Масарика. Також, він вважав, що культурний розвиток людства мав бути побудований на основі любові та гуманності.

Масарик висуває тезис, що американська демократія та законодавство з'являється саме на основі релігії. Також, в релігії він вбачав основу суспільних змін.

Так як, політик був прихильником американської демократії, то за основу побудування ЧСР він взяв саме її. Також, він вважав, що новостворена республіка повинна спиратись на реформаторські традиції чехів та найголовніше на моральність. Розвиток освіти, науки, мистецтва він тісно пов'язав з релігією.

Саме цього Масарик вивів історіософську і політичну концепцію, яка базується на тім що релігія це особлива форма суспільної свідомості і вона являється важливою складовою національної культури. Себе ж він називав теїстичним гуманістом і вірив в релігійну демократію.

Релігійна демократія для нього була духовною позицією, яка базується на європейській філософській традиції і християнстві. Також, він виступав за відокремлення церкви від держави та релігійну терпимість [30, с. 655].

Звідси можна зробити висновок: аналізуючи морально-етичні концепти держави і суспільства, вчений створив схему історії релігії та висунув ряд положень щодо моральних цінностей та еволюційних перетворень людини і суспільства.

Релігійна складова була надважливою в його переконаннях і світогляді. Масарик виділив особливу роль християнства і розкрив його особливу роль в становленні самобутньої національної культури чехів. На його думку, завдяки християнській складовій багато народів та культур стали більш гуманними. Саме він як політик ставить проблему гуманної релігії. Він бачить релігію вільною від будь-яких ідеологій, гуманну, незалежну від будь-яких політичних процесів..

Масарик бачить в гуманності об'єднавчий для політики та світської етики. Відразу виникає питання: як пов'язані з християнськими цінностями? Він вважає, що як у політиці, так і в релігії закладені ідеали та принципи гуманності. Це базовий елемент, який допомагає в реалізувати людську свободу в життєдіяльності. [30, с. 657].

В Масарику дуже органічно поєднана віруюча людина і політик. Сфера політичної діяльності є суспільною справою, яка схематично позначалась «я-ми».

Т. Масарик вважав, що релігія це набагато більше ніж соціальний інститут, найголовніше – це те що вона приватна справа для кожного

індивіда. Таке співвідношення вчений позначав як «я-ти». Так виокремлюються два рівня суспільного і механічного, які нереально поєднати органічно.

Т. Масарик був прибічником ліберальної демократії і вбачав у ній принцип багатопартійності в центрі проблем якої – людська гідність.

Масарик вважав, що секуляризація – це невід’ємної складова переконань. В релігії підкреслюється її інтимність, інтерперсональність. Таке трактування було висвітлено у творчості протестантських теологів у постмасарівський період (погляди Громадки, Кучери), вони вбачали в християнстві релігію свободи. Т. Масарик виокремлює релігію зі сфер людської життєдіяльності такими як наука, право, філософія, політика. Але критиком релігії він точно не був.

Він створив свій концепт, який назвав «нова релігія». Це абсолютно новий концепт і його сутність полягає в тому що релігія розглядається з раціональної та критичної точки зору. Більше того, філософ висуває зі своїми однодумцями ідею створення нової церкви, яку класичне релігієзнавство розцінювало як звичайну секту. Він проявляє позитивне ставлення до пошуків нового та вільнодумства в релігії, вважається що це стане черговим кроком до людинолюбства. Але цю ідею він так і не втілював в життя через свою політичну діяльність.

Для нього на першому місці були національні проблеми, а релігійна свідомість чехів була лише невеликим елементом в побудові незалежної держави. Відношення Томаша Масарика до релігії та політики не описується для того щоб зробити з цього висновки. Сказати з впевненістю можна про те, що його переконання розуміються крізь формулу «неполітична релігія і нерелігійна політика».

Він критикував Римо-католицьку церкву, згадував її погрішності в період Середньовіччя через призму своїх поглядів. Масарик вважав погляди католиків абсолютно протилежними його ідеям, оскільки, їх

ідеали можна було сміливо назвати «релігійною політикою і політичною релігією».

Ідеї християнського лібералізму чітко видно в протестантизмі, погляди якого близькі Т. Масарику. Зрештою, філософ окрім політичної діяльності, також уявляв себе в ролі клерикала власної релігії.

Шляхом внутрішньої боротьби, Масарик вирішив змінити конфесію та перейшов з католицизму до протестантизму. Такий процес називають «криза релігійності». Однак, він не повністю погоджувався з деякими ідеями протестантизму, наприклад, він не розділяв погляди на світську етику та церкву відокремлену від держави. Крізь призму поглядів Масарика на лібералізм та за допомогою етики, яку він сформулював ще в праці «Дебати про сенс чеської історії» на політичній арені постає ідея чеського месіанізму.

Ліберальна гуманність – це те, що міцно стоїть на позиції етичних норм та цінностей і неодмінно взаємопов'язана з життєвою практикою [31, с. 232]. Проте, Т. Масарик критикував і етичний суб'єктивізм. Намагаючись знайти витoki відродження чеського народу, він не раз звертається до етики та обережно відноситься до проявів раціоналізму у філософії.

Таким чином, до явища «нової релігійності» потрібно відноситись як до чергової форми осмислення релігійності Масариком, також цей феномен став фундаментом утвердження секулярної держави, прав і свобод індивідів на основі християнської складової.

Отже, з вище наведеного, можемо зробити такі висновки:

1. Суть філософії Т. Масарика описується в його власній концепції правдивої релігії, яка гармонічно поєднує в собі віру та наукове пізнання. Філософ вважав себе теїстичним гуманістом та був прибічником релігійної демократії, яка будується на європейській філософській традиції в християнстві.

Слова Масарика про моральні цінності як основу гуманізму та гуманітарну Європу третього тисячоліття в нинішньому світі мають прогностичне та концептуальне значення.

2. Національна програма Масарика ґрунтується на тому що демократичні соціальні і політичні реформи можливі лише за участі в них релігії. Також, вважає, що церква повинна існувати окремо від держави, тому що у них зовсім різні функції та завдання, але він не відкидає того що вони повинні співпрацювати задля досягнення соціальної справедливості та благополуччя суспільства.

3. Масарик вважає, що нація та національна ідентичність – це історичне явище і вони зумовлені історичними реаліями. На його думку, період Реформації заклав основу у формуванні чеської нації та її національної ідеї.

4. Т. Масарик стверджує, що демократія є перешкодою для будь-яких аморальних і протиправних дій в державі. Але, при цьому, він не відкидає того що демократія не зможе правильно функціонувати якщо люди не будуть поважати моральні принципи та норми права.

5. Філософ наголошував, що релігійну демократію потрібно підтримувати в політичному сенсі. Методи підтримки Масарик вбачав в створенні умов для релігійної терпимості. Відтак гуманістична демократія постає як дійова форма, котра відповідає об'єктивним соціальним відносинам, які виявляють спільну родову сутність різних суб'єктів.

Загалом, Масарик вірив, що в релігії повинні бути поєднані науковий та релігійний аспекти, а основою гуманізму є моральні принципи. Він твердо стояв на тому демократичні перетворення неможливі без участі в них релігії. Також вважає, що церква повинна бути окремою від держави, але при цьому ці двоє повинні взаємодоповнювати одне одного, оскільки лише таким способом

можливо побудувати суспільство яке буде справедливим та благополучним. Саме з цих тверджень і випливає його концепція «нової релігії».

Був прихильником періоду Реформації та вважав, що вона була рушійним чинником у формуванні чеської самосвідомості та національної ідеї майбутньої держави.. На думку мислителя, демократія – це беззаперечне благо, яке не дає змоги державі діяти протиправно. З цього ж і випливають його тези про релігійну демократію, яка базувалась би на релігійній терпимості. Політик вбачав в релігійній демократії потенціал, який допоміг би справедливо врегулювати соціальні відносини та нарешті покласти кінець всім протиріччям, які мали місце в чеському і словацькому суспільстві.

РОЗДІЛ 3

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КОНЦЕПТІВ Т. МАСАРИКА ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

3.1. Типологічні збіги в потрактуванні морально-етичних концептів Т. Масарика

Збігами в потрактуванні морально-етичних концептів Т. Масарика виділяють поняття «етнічна нація» і «політична нація».

Під «політичною нацією» мається на увазі не просто громадяни держави, а скоріше держава її громадян.

Національні інтереси Томаш Масарик вважав основою для формування стратегії розвитку. Тактика політичних дій для посилення позицій держави, на його думку, повинна розглядатись в комплексі, в ній потрібно врахувати політику, право, економіку та культуру. Українській еліті є чому повчитись, аналізуючи погляди Масарика, тому що свобода від імперського спадку для неї вважається змістом національних інтересів України [18, с. 289].

Лейтмотивами в працях Масарика завжди були гуманність і демократія, їх можна знайти майже в кожній праці політика. Гуманність прославляє повагу до людини, а за допомогою поваги і реалізується демократія.

В праці «Світова революція» Т. Масарик детально виклав свої думки з цього приводу. У розділі «Демократія та гуманізм», автор описує основні, на його думку, демократичні цінності та розповідає як побудувати демократичне суспільство. В розумінні вченого «демократія – це державна форма сучасного організованого суспільства, сучасного світогляду, сучасної людини; демократія виростає із цілісного погляду

на світ і на життя, із нової точки зору, із нового методу» [17, с. 193]. Тобто, демократія повинна створювати нові принципи організації суспільного життя, а не просто замінити монарха на президента.

Т. Масарик ніколи не заперечував, що демократія – не ідеальна форма правління, але і зауважував, що ідеальних форм не існує, у інших теж є свої недоліки. Якщо зануритись в історію розвитку держави, то ми можемо прослідкувати, що старі форми управління розроблялись багато століть, тому можна зробити висновок, що у демократії ще є потенціал для розвитку [62, с. 273].

Масарику подобався лозунг «свобода – рівність – братерство» часів Великої французької революції, він вважав, що ці три слова влучно та лаконічно характеризують демократію. Таке вираз іде проти аристократії та підпорядкування індивідів або соціальних груп [17, с. 129]. «Керівництво, адміністрація – головна річ демократії. Для аристократа ж головна річ – панувати» [8, с. 358]. Управління демократичною державою потребує від керівництва розуміння народу, того які у нього проблеми, куди він направляєється. Цим і відрізняються політичний та громадський діячі [17, с. 185]. Демократія прагне щоб «сам народ управляв народом і в ім'я народу», але реалізувати таке проблематично через труднощі адміністрування.

Філософи і політики довгий час намагались досягнути прогресу в проблемах прямої та посередницької влади. Відомий філософ Руссо зрозумів, що якщо в державі проживає велика кількість населення, то пряма влада народу стає нереальною [17, с. 130].

З цього випливає, що існує тільки непряма демократія, яку реалізує парламент, котрий обирають на виборах. Парламент же, в свою чергу, повинен не забувати, що його авторитет можливий тільки завдяки праву делегування, яке надали йому виборці.

Масарик виводить з цього, що аристократія і демократія відрізняються різними способами набуття авторитету. Аристократія є втіленням авторитету імператору або ж церкви, а демократія – народу, цивілізації, культури тощо. Але, на його думку, критично мисляча людина може визнати тільки етичний авторитет [26, с. 165].

Т. Масарик вважав, що всі політичні рішення повинні прийматися за допомогою моралі: «Моральною основою всієї політики повинен бути гуманізм, а гуманізм це наша національна програма» [17, с. 108]. Політик був прихильником толерантних методів та відкидав насильницькі, це і вилилось в програму його партії [8, с. 401]. Він стверджував, жодна держава не може керуватись без спирання на моральні принципи, держави ж що порушували людську мораль, на його думку, не мали жодних шансів втриматись. Т. Масарик вважав демократію поглядом на світ, а не лише формою державного правління.

Таким чином, перший президент ЧСР вважав, що демократія повинна бути захистом людей від протиправних та аморальних проявів влади у державі. [28, с. 20]. Таку думку він висловлював і у бесіді з К. Чапеком: «демократія є не лише державною формою, не лише тим, що записано в конституціях; демократія – це погляд на життя, що полягає в довір'ї до людей, у людяності і людськості, а довір'я не буває без любові і любові немає без довір'я» [43, с. 275].

Демократія для нього обов'язково повинна базуватись на гуманності, а не просто виступати системою влади: «справжня демократія заснована на любові і повазі до ближнього і до всіх ближніх, є втіленням Божого порядку на землі» [43, с. 275]. Масарик говорить про те що демократія заснована на вірі в цінність людини, а виходячи з цього, можна сказати і про етичну сторону цього поняття.

Фактично усі важливі висновки Т.Г. Масарика щодо використання його теорії етичних цінностей в політичній системі Чехословаччини

можуть бути зібрані разом у його базову політичну доктрину. Т.Г. Масарик був переконаний у існуванні прямого, постійного й усюди присутнього зв'язку між ступенем демократичності з одного боку і тією мірою етико-культурних стандартів у окремому суспільстві, які він сприймав як кроки у напрямку досягнення ним гуманістичного ідеалу, з іншого боку.

Таким чином, для проведення правильної демократизації суспільства вкрай важливо побудувати міцні етичні і культурні основи.

Побудування демократії доволі складний процес, на відміну від інших, тому що залежить від того як мислить окремо взятий індивід та яке у нього відношення до інших. Зміни проходять поступово, швидко побудувати демократію неможливо. Демократія не зможе правильно функціонувати при малій кількості людей, які її підтримують [34, с. 227].

В основу державної і політичної діяльності політик покладає морально-етичну поведінку людини, він вважає, що мораль повинна бути присутня у всіх сферах життєдіяльності й хороший політик повинен притримуватися цього принципу: «Уся розумна і чесна політика – це проведення і зміцнення гуманності всередині і зовні; політику, як і все, що ми робимо, треба послідовно підпорядковувати етичним законам» [43, с. 256]. На його думку, усвідомлення свободи, її цінності спонукає людину боротися за незалежність. В цьому Масарик не згодний з лібералами, які стверджують, що моральна і релігійна основи людського ідеалу неважлива. Політик вважає, що грамотне управління державою неможливе без прийняття етичної основи політики та держави [13].

Розгляд демократії в релігійному ключі визначається її етичною основою. Демократизм у нього виступає як антитеологічний, однак в такому розумінні демократія не протиставляється релігії: «Ісусове

вчення, вчення любові до ближнього та загальної рівності, не є аристократичним, навпаки. З любові до ближнього, із синівства Божого, як на мене, впливає справжній демократизм» [43, с. 275].

Для розуміння відмінностей демократії від теократії, вчений досліджує відношення політики до релігії. В ході цього дослідження він робить висновок, що протестантські країни найбільше підходять для запровадження там демократії: «Протестантизм в більшій мірі сприяє розвитку демократії, ніж католицизм; останній, по суті, аристократичний» [17, с. 141].

Аристократизм і рабство взаємно обумовлені морально і політично [17, с. 131]. Для демократії ж важлива робота всіх. Для об'єктивного судження про рівень розвитку демократії, Т. Масарик наводить перелік критеріїв. Перший критерій – це вільні громадяни, які є головними в суспільному самоуправлінні. Серед критеріїв демократії на перше місце він ставить вільних громадян, які є головними дійовими особами суспільного самоуправління: «Істина демократія вимагає від кожного громадянина живої цікавості до громадських справ і держави; як церква вимагає від віруючих живої віри, так демократична держава вимагає від громадян живих політичних інтересів» [17, с. 116].

Отже, найголовнішими в демократії для президента Масарика є вільні громадяни, з активною громадською позицією та бажанням брати участь в суспільному самоуправлінні [26, с. 162]. Без таких громадян держава не зможе стати демократичною, буде процвітати бюрократія та влада меншості [17, с. 116].

Масарик вийшов за межі пануючих традицій в той час і висунув своє бачення демократії, він створив теорію релігійно-гуманістичної демократії в якій поєднувалась свобода індивіда і демократична організація суспільства. Ідеалом для політика було створення гуманної

економічної, соціальної та політичної демократії. Також, він був противником експлуатації однієї людини іншою [28, с. 19].

В ті часи багато держав, які оточували Чехословаччину пішли авторитарним шляхом, але завдяки неабиякому авторитету до Масарика сама ЧСР пішла іншим шляхом – демократії. Масарик не цурався користуватися старою австро-угорською адміністрацією і поступово змінював її на нову. Також, він зберіг старе самоврядування, крок за кроком змінюючи його на нове [10, с. 155].

Перший президент ЧСР вважав, що жодна країна ще не наблизилась до справжньої демократії, а ті котрі себе так називають лише на півдорозі до її створення. Він доказував це тим, що в демократичних державах залишилось багато від старих режимів і саме тому побудувати справжню демократію спроможні тільки абсолютно нові держави [17, с. 183]. Попри це становлення демократії у молодій Чехословацькій республіці Т. Масарик розцінював як значне досягнення [26, с. 167]. Звичайно, він розумів, що життя чехословацьких земель під владою Австро-Угорщини залишило свої сліди, але при цьому, Масарик вірив: «те, що раніше захищалось як ідеал, стане реальністю; хоч це і не буде легкою справою» [17, с. 183].

Отже, Масарикова демократія є не лише формою організації влади та управління, а являє собою мету суспільного та політичного життя і в той же час є внутрішньою цінністю.

3.2. Моральна рефлексія як необхідна когнітивна складова рецепції Т. Масарика в суспільно-політичній діяльності

Рефлексія – це те як автор оцінює свої переживання, роздуми, душевний стан [34, с. 230]. Предметом рефлексивної думки можуть виступати різні аспекти внутрішнього життя людини (в залежності від того, що для суб'єкта є найбільш значимою основою його свідомості).

Розглянемо моральну рефлексію, тобто спроможність морального почуття і судження.

Сучасний дослідник Сергій Дацюк цього питання, розмірковуючи про «життя без рефлексії», висуває такі тези:

- рефлексія не може бути опанована як метод, яким можна скористатися час від часу;
- рефлексія – особливий стан свідомості, особливий тип мислення та його емоційного переживання;
- рефлексією користуються не ті, хто здатен, а ті, кому без неї з тих чи інших причин жити неможливо;
- рефлексія не може бути заняттям багатьох, вона завжди є справою вузького кола. Але сьогодні це коло надзвичайно звузилося, і виникла загроза втрати рефлексії взагалі як культурної традиції [36, с. 11].

Такий стан справ, на думку автора статті, видається вкрай невтішним, адже на рівні держави відмова від рефлексії – це відмова від власного розвитку на користь участі у чужому розвитку, таким чином, втрачається власна культура, самобутність, бо в майбутньому залишаться лише деякі мови і культури, які здатні запропонувати рефлексивний цивілізаційний проект, а решта – асимілюються.

У суспільно-політичній діяльності часто використовується поняття «морального світу», його трактують як систему наявних цінностей, що притаманні митцеві та його персонажам, у його уявленні про моральну норму; у його поглядах на етико-психологічну структуру людини; в його моделі належного та існуючого в людській поведінці. Отже, саме у моральній позиції та світобаченні Масарика можна знайти вирішення тих чи інших морально-етичних питань.

Таким чином, своїми висловлюваннями Т. Масарик повчає людей усвідомленому вибору критеріїв моральної оцінки, що і становить

моральну рефлексію, як пізнання, звернене на себе, на механізм власного функціонування.

Своєрідність позиції Т. Масарика полягала в тому, що він був «іроніком мимоволі». Він завжди прагнув запровадити нове розуміння істини, але при цьому, він вдавався до рефлексії, самозанурення, які, на його думку, слід обмежити мораллю. Однак, перший президент ЧСР не приймав загальноприйнятні норми релігії, критикував деякі та пропонував свої власні.

Таким чином, ґрунтуючись на вище наведене, можна зробити такі висновки:

1. Збігами в потрактуванні морально-етичних концептів Т. Масарика виділяють поняття «етнічна нація» і «політична нація». Національні інтереси Томаш Масарик розглядав як основу для формування стратегії розвитку.

2. Основу ідей Т. Масарика складає гуманність і демократія, котрі присутні в кожній його праці. Основою його світогляду була повага до людини, яка реалізує демократію.

3. В основу державної і політичної діяльності Т. Масарик покладає морально-етичну поведінку людини, відстоює цінність моралі в у всіх сферах життя і вважає що людина зацікавлена політикою повинна звертати увагу і на етичні питання.

4. Своїми висловлюваннями Т. Масарик повчає людину до усвідомленому вибору критеріїв моральної оцінки, що і становить моральну рефлексію, як пізнання, звернене на себе, на механізм власного функціонування.

В цілому, Масарик протягом свого життя запроваджував значну кількість нових ідей, які містили в собі релігійний характер, але в цей же час, він не приймав загальноприйнятні норми релігії, критикував католицизм і вважав, що ця конфесія не підходить для формування

справжньої демократичної держави. Єдиною конфесією яка б могла допомогти державі в демократичних перетвореннях мислитель вважав протестантизм, в якому він теж вбачав недоліки. Перший президент ЧСР пропонував і свої релігійні ідеї, які базувались на критичному мисленні, що нетипово. В кожній своїй праці Т.Г. Масарик торкався гуманістичних ідей. Ці ідеї він і поклав в основу власних політичних принципів. Вважав, що політична людина обов'язково не повинна відкидати морально-етичні принципи. На його думку, ці принципи є орієнтиром у житті людини, яка зацікавлена політичними процесами.

Його праці і висловлювання мають достатньо повчального для нинішнього покоління. Це і становить моральну рефлексію видатного діяча, як пізнання, звернене на себе.

ВИСНОВКИ

Отже, намір описувати відповідності та відмінності трактування морально-етичних принципів у суспільно-політичній діяльності Томаша Масарика викликаний необхідністю в період набуття повноти індивідуальної свободи і національної гідності «зазирнути» в інші духовні світи, спорідненою з нашим світом складною боротьбою за національне самоусвідомлення.

Без сумніву, моральна та етична ідеї нерідко дуже тісно пов'язані між собою і не можуть надовго залишатися роз'єднаними без шкоди для кожної з них. Адже естетичне та етичне повинні взаємодоповнювати одне одного, тому що естетизм без етики стає аморальним, а етика без естетики перетворюється на безплідне моралізаторство. Для цілісності та благополуччя потрібне повноцінне, повнокровне культурне середовище, «друге життя».

Окреслення типологічних аналогій та відмінностей у висвітленні морально-етичної проблематики творчої спадщини Т.Г. Масарика здійснений з огляду на суспільні, літературні та психологічні фактори, які переплітаються та взаємообумовлюються. До суспільно-типологічних чинників віднесено передусім, мораль та релігію. Літературно-типологічні відповідності розглянуто з точки зору ідейно-психологічної спрямованості.

Таким чином, розгляд світоглядних парадигм впливає з його соціальних, психологічних та релігійних поглядів, уможливорює окреслення віддалених контекстів, що відкривають шлях до інтерпретації висловлювань цих письменників.

Загалом, генеза політичного мислення Т.Г. Масарика відбувалась разом з кризою церковно-теологічного світогляду, розпаду філософсько-мистецьких уявлень феодального суспільства і виникнення

антифеодальної філософської та художньої культури. Разом з цим, у народу все більше поглиблювалась національна самосвідомість.

Т.Г. Масарик висунув ідею в якій ідеться про те що, національний принцип виступив позитивним чинником для формування демократії в суспільстві і державі, а також став організаційним чинником для загальноєвропейського прогресу. Він змінювався разом з історичними умовами і набував різного політичного та ідеологічного наповнення.

Особливостями методологічного підходу Т. Масарика до дослідження суспільства, нації і держави було те що він поєднував духовну та етико-плюралістичну у Просвітництві, яке тісно пов'язане з чеською релігійною традицією. Базисом для формування національної держави він вважав духовно-етичні засади суспільства.

Політичний та правовий аспекти системи поглядів Т.Г. Масарика на способи обґрунтування політичних дій та державу були закріплені аргументами того, що держава – це засіб ліквідації культурних утисків. Такі аргументи впливали з його переконань щодо нації як культурної спільноти та концепції природного права. Він визнавав що держава відіграє велику роль в організації та консолідації, але Т. Масарик вважав, що вона не важливіша за освітню, моральну та культурну складову життя людей. Масарикова концепція національної культури ґрунтується на ідеї суто національного характеру усіх проявів особистісного і суспільного життя.

У дослідженні національно-державницької, політико-правової концепції політика необхідно відмовитися від класового підходу, спроб наближення сучасних парадигм для осмислення методологічних засад теоретичної спадщини Т. Масарика. Він ввів поняття «неполітичної політики», котра заснована на релігійно-гуманістичному ідеалі. Також, Масарик ввів концепцію політичного і філософського реалізму, яка наголошує на тому що етика, мораль і політика тісно зв'язані між собою,

був критиком марксизму та романтизму «мучеництва» слов'янських народів.

Національні інтереси Т. Масарик розумів як базис формування стратегії і тактики розвитку національної держави.

Т.Г. Масарик не розділяв ідеї лібералізму, він стверджував, що він протистоїть чеському гуманістичному ідеалу, також, йому подобалась ідея державної незалежності великих націй і асиміляції малих. На його думку, саме логіка ліберальної інтерпретації національних прав позначилася на праві націй на самовизначення, яке було оголошено загальною нормою, що привело до неоднозначних формулювань даного права щодо поневолених народів.

Т. Масарик довів, що національний чинник і гуманістичний ідеал пов'язані, а поява національного фактора для Європи стала поворотним пунктом в її історії. Розуміння вченим національної ідеї як ідеї свободи принесло в теорію європейської соціал-демократії нову проблему паралельності національного та соціального чинників. Т. Масарик виділяв соціалізм та інтернаціоналізм як противагу шовінізму та національному егоїзму. Єдність національного та гуманітарного дала можливість Масарику закласти ідейно-правові засади майбутнього ЄС ще на початку ХХ ст.

Загалом, морально-етичні принципи політика, вченого і філософа Т.Г. Масарика були надважливою основою будь-якої суспільно-політичної діяльності першого президента Чехословацької республіки. Він вважав, що неможливо побудувати процвітаючу державу та в цілому людське суспільство без участі цих двох принципів. Масарик стверджував, що держави які будують без впливу моралі та етики приречені на розпад. Водночас, він ставив освітню, моральну та культурну складову людського життя вище за державу. На його думку, держава відіграє велику роль в організації та консолідації суспільства,

але якість освіченості та моралі її громадян визначає те чи буде ця держава успішною. Під цю думку підходить його концепт «неполітичної політики», котра заснована на релігійно-гуманістичному ідеалі. В цьому концепті він наголошує на тому що етика, мораль і політика тісно пов'язані між собою та доповнюють одне одного. З цього, також, випливає і його мрія про свободу, рівність та братерство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Ахелис Т. Этика [пер. с 3-го нем. издания И. А. Давыдова, примеч. переводчика]. – Санкт-Петербург. : Брокгауз-Ефрон, 1996. – 112 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин ; [2-е изд.]. – Москва : Искусство, 2006. – 444 с.
3. Воєвода З. Морально-етичні аспекти вивчення літератури / Дивослово. – 2016. – № 6. – С. 27-31.
4. Гоббс Т. О гражданине. Соч. : в 2 т. ; [пер. с лат. и англ.] / [сост., ред. изд., авт. вступ. ст. и примеч. В. В. Соколов]; АН СССР, Ин-т философии. – М. : Мысль, 2009. – Т. 1. – 1989. – 621 с.
5. Горболіс Л. М. Парадигма народнорелігійної моралі у висловлюваннях Т. Г. Масарика / Л. М. Горболіс. – Суми : Козацький вал, 2014. – 200 с.
6. Гусейнов А. А. Краткая история этики / А. А. Гусейнов, Г. Ирритц. – М. : Мысль, 2007. – 589 с.
7. Г'юм Девід. Трактат про людську природу: Спроба запровадження експер. методу міркувань про об'єкти моралі / Д. Г'юм; [за ред. та передм. Е. К. Мосснера; з англ. пер. П. Насада]. – К. : Вид. дім «Всесвіт», 2013. – 552 с.
8. Добірні думки професора Т. Гаррік-Масарика: з нагоди 75 літ життя, 1850-1925 рр. / ред. М. Галаган. – Прага : Український громадський комітет в Ч.С.Р., 2005. – 468 с.
9. Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. – М. : Политиздат, 2008. – 384 с.
10. Задорожнюк Э. Штрихи к портрету Томаша Гаррига Масарика / Э. Задорожнюк // Новая и новейшая история. – 2012. – № 5. – С. 151-163.

11. Залужна А. Є. Трансформація релігійно-моральної проблематики в нігілістично орієнтованому екзистенціалізмі : Автореф. дис. ... кандидата філософських наук : 09.00.11 / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. – К., 2002. – 30 с.
12. Золотухина-Аболина Е. В. Современная этика : учеб. пособие для студ. вузов – 2-е изд., перераб. и доп. / Е. В. Золотухина-Аболина – М. : ИКЦ «МарТ», Ростов н/д : Изд. центр «МарТ», 2013. – 416 с.
13. Карась А. Людина, суспільство, демократія у поглядах Томаша Масарика / А. Карась // Сучасність. – 2010. – №12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://universum.lviv.ua/archive/journal/2001/kar003.html>
14. Кравчук О. «Нова Європа. Слов'янська точка зору» Томаша Масарика як чехословацька політична програма / О. Кравчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського-національного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Т. 22. – С. 445-459.
15. Лімборський І. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону і спроба компаративного аналізу літературних парадигм / І. В. Лімборський. – Черкаси : ЧДТУ, 2016. – 363 с.
16. Малевич О. М. Томаш Гарриг Масарик / О. М. Малевич // Вопросы истории. – 2014. – №11. – С. 58-80.
17. Масарик Т. Г. Россия и Европа. Эссе о духовных течениях в России. – Кн. II. – Ч. 2. – СПб. : Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 2011. – 720 с.
18. Мілованова В. Загальнолюдські та релігійні цінності : проблема співвідношення / В. Мілованова // Людство на межі тисячоліть : діалог цивілізацій / Матеріали науково-практичної конференції. – К., 2013. – С. 289-290.

19. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник / Л. Ф. Мірошніченко. – К. : Вища школа, 2007. – 415 с.
20. Мірчук І. Філософські основи світогляду Т. Масарика / І. Мірчук // Філософські студії за ред. М. Шафовала і Р. Яремка. – Мюнхен. – С. 207-224.
21. Мірчук І. Філософ Масарик / І. Мірчук // Філософські студії за ред. М. Шафовала і Р. Яремка. – Мюнхен. – С. 348-343.
22. Нагорняк М. М. Духовно-моральні засади культурної трансформації Європи // Актуальні проблеми політики : Зб. наук. праць. – Одеса, 2017. – Вип. 31. – С. 308-312.
23. Нагорняк М. М. Життєвий шлях Т. Г. Масарика // Т. Г. Масарик. Право і демократія. Вибрані праці. – К. : Логос, 2007. – 336 с.
24. Нагорняк М. М. Концепція парламентської демократії Т. Масарика // Віче. – 2007. – № 18. – С. 9-11.
25. Нагорняк М.М. Моральні засади федерації народів (за Т. Масариком) // Держава і право : Зб. наук. праць. – Вип. 34. – К., 2006. – С.530-534.
26. Нагорняк М. М. Національна ідея і гуманістичний ідеал (за Т. Г. Масариком) // Держава і право : Зб. наук. праць. – Вип. 39. – К., 2008. – С. 652-655.
27. Нагорняк М. М. Національно-державницька концепція Томаша Масарика : Монографія. – К. : Логос, 2009. – 368 с.
28. Нагорняк М. Томаш Масарик про внутрішні проблеми демократичного розвитку / М. Нагорняк // Політ. менеджмент. – 2010. – № 4. – С. 16-24.
29. Нагорняк М. М. Томаш Гарріг Масарик – політик і вчений // Т. Г. Масарик. Право і демократія. Вибрані праці. – К. : Логос, 2010. – 336 с.

30. Нагорняк М. М. Томаш Гарріг Масарик про духовно-етичний зміст демократії та її кризу // Держава і право : Зб. наук. праць. – Вип. 38. – К., 2007. – С. 655-664.

31. Нагорняк М. М. Т. Г. Масарик про роль релігійного фактора в процесі державотворення // Нова парадигма : Журнал наук. праць. – Вип. 39. – Київ, 2014. – С. 232-237.

32. Нуйкин А. А. Роль искусства в нравственном воспитании молодежи / А. А. Нуйкин // Искусство и эстетическое воспитание молодежи. – М. : Наука, 2001. – 335 с.

33. Перший Український Педагогічний Конгрес, 2005. – Львів : Т-во «Рідна школа», 2008. – 252 с.

34. Постолювський Р. М. Конструювання Т. Г. Масариком політичної традиції «гуманної демократії» в контексті формування демократичних засад чехословацького суспільства в 1918-1938 рр. / Р. М. Постолювський // Актуал. пробл. вітчизн. та всесвіт. Історії : наук. зап. РДГУ. – Рівне : РДГУ, 2008. – Вип. 14. – С. 224-231.

35. Словник української мови : в 11-ти т. / ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2000 – 799 с.

36. Стаття «Життя без рефлексії» С. Дацюка, що дійсно варта уваги, розміщена на проєкті «Диалог.UA» – незалежному інформаційно-аналітичному ресурсі, ціллю якого є різнобічне висвітлення фактів і представлення дискурсу про актуальні питання гуманітарного, економічного та політичного розвитку України; Режим доступу: http://www.uis.kiev.ua/_other/dialogs/life_without_reflexion.htm

37. Стёпин В. С. Культура / В. С. Стёпин // Новая философская энциклопедия : в 4 т. – М. : Мысль, 2010. – 634 с.

38. Травин Д., Маргания О. Европейская модернизация. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2014. – 665 с.

39. Ульманн С. Семантические универсалии / С. Ульманн // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 2010. – Вып 5. – С. 250-299.
40. Фортова А. И. О диалектическом единстве нравственного и эстетического / А. И. Фортова. – К. : Вища школа, 2005. – 152 с.
41. Фортова О. І. Моральні проблеми наукової творчості. Соціально-моральний зміст трагічного і комічного / О. І. Фортова. – К. : Мистецтво, 2007. – 154 с.
42. Фортова О. І. Сутність, структура та функції моралі: навч. посіб. для слухачів ін-ту / Київський військовий гуманітарний ін-т. / О. І. Фортова. – К. : КВГІ, 2006. – 70 с.
43. Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком / К. Чапек; пер. з чес. Л. Кіцила; післясл. М. Нагорняка. – Львів : Астролябія, 2010. – 464 с.
44. Чиняева Е. В. Программа и общественно-политическая деятельность Т. Г. Масарика и Чешской народной партии (реалистов). 1900-1914 гг. : Автореферат дис. ... к. и. н. / Е. В. Чиняева. – М., 2000. – 18 с.
45. Шляхова Н. Духовний світ сучасника / Н. Шляхова. – Одеса : Вища школа, 2012. – 141 с.
46. Шляхова Н. Художній тип. Соціальна і духовна характерність. Літературознавчі статті / Н. Шляхова – Одеса : Маяк, 2000. – 254 с.
47. Janmk D., Kub O. T. G. Masaryk, hospodarstvi a hospodarska politika / D. Janmk, E. Kub O. // T. G. Masaryk, idea demokracie a soucasne evropanstvk. – Praha, 2001. – Dil. I. – S. 413-450.
48. Hruby K. Masaryk a Bernstein / K. Hruby // Sociologicky casopis. – 1998. – S. 437-456.
49. Korespondence T. G. Masaryk - Antonin Svehla. Editorky E. Broklova-V.Quagliatova. – Praha : Masarykuv Ostav a Archiv AV CR, v. v. i., 2012. – 204 s.

50. Ludwig E. Duch a cin. Rozmluvy s Masarykem / E. Ludwig. – Praha: Masarykuv Ostav a Archiv AV CR, v. v. i. Ustav T. G. Masaryka, 2012. – 328 s.
51. Masaryk T. G. Parlamentm pojevy 1891-1893. / T. G. Masaryk – Praha : Masarykuv Ostav AV CR, 2011. – 452 s.
52. Masaryk T. G. Otazka socialm. Zaklady marxismu filosoficke a sociologicke. / T. G. Masaryk. – Praha : Masarykuv Ostav AV CR; Ustav T. G. Masaryka, 2010. – Sv. II. – 302 s.
53. Masaryk T. G. Valka a revoluce II / T. G. Masaryk. – Praha : Ustav T. G. Masaryka : Masarykuv Ostav AV CR, 2008. – 357 s.
54. Masaryk T. G. Nova Evropa. Stanovisko slovasnske // T. G. Masaryk. – Brno : Doplnek, 2004. – 193 s.
55. Masaryk T. G. Svetova revoluce. Za valky a ve valce 1914-1918. / T. G. Masaryk. – Praha: Masarykuv Ostav AV CR, Ustav T. G. Masaryka, o. p. s., 2015. – 640 s.
56. Masaryk T. G. Cesta demokracie I. / T. G. Masaryk. – Praha : Ustav T. G. Masaryka, 2003. – 440 s.
57. Nedoma J. TGM jako prezident ceskoslovenskeho statu / J. Nedoma // Masarykuv sbormk. VII. T.G. Masaryk a nase soucasnost (1980). – Praha : Academia, 2000. – S. 197-217.
58. Neudorfova M. L. T. G. Masaryk - politicky myslitel / M. L. Neudorfova. – Praha : Nakladatelstvi ARSCI, 2011. – 256 s.
59. Opat J. Pruvodce zivotem a dhem T. G. Masaryka. Ceska otazka vcera a dnes / J. Opat. – Praha, Ustav T. G. Masaryka, 2003. – 536 s.
60. Polak S. T.G. Masaryk: za idealem a pravdou. DH 6, (1919-1937) / S. Polak. – Praha : Masarykuv Ostav a Archiv AV CR, 2012. – 331 s.
61. Soubigou A. Tomas Garrigue Masaryk / A. Soubigou. – Praha : Paseka, 2004. – 456 s.

62. Soukup F. T. G. Masaryk jako politický průkopník, sociální reformátor a president státu. – Praha, 2010. – S. 320.
63. Zbirka zákonu a narizeni statu Ceskoslovenskeho. – Rocmk, 1925.
– 1306 s.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Істомин Сергій Сергійович,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання,
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу,
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

02.11.2020

(дата)

Іа

(підпис)

Сергій Істомин

(ім'я, прізвище)